

Obecne Stanowisko KPN prezentuje Akademię (korporację) i Zgromadzenie Ogólne Instytutów PAN (wraz z RD) jako dwie równoległe instytucje, których relacje pozostały niezdefiniowane. W stosunku do stanu obecnego jest to naszym zdaniem krok w kierunku dezintegracji PAN, sprzeczny ze wskazanym w punkcie pierwszym Stanowiska celem reformy, którym jest instytucjonalna integracja PAN; chyba, że KPN wprowadzi jasno sprecyzowane kompetencje Senatu (uwagi poniżej), dzięki którym Senat będzie tym integrującym elementem nowej struktury PAN. Przedstawiamy także nasze zdanie dotyczące zmniejszenia liczby członków Zgromadzenia Ogólnego Instytutów PAN ZOIPAN, które wyłania m. in. Radę Dyrektorów oraz ich uprawnienia i obsługę administracyjną tych struktur PAN¹.

Stanowisko Komitetu Polityki Naukowej w sprawie kierunkowych propozycji zapisów ustawy o Polskiej Akademii Nauk

Polska Akademia Nauk jest instytucją, która niewątpliwie kojarzy się z olbrzymim prestiżem. Zasłużyła na niego latami pracy wybitnych naukowców, uzyskiwanymi spektakularnymi osiągnięciami naukowymi i swoją elitarnością. Być członkiem Polskiej Akademii Nauk, pracować w Polskiej Akademii Nauk, zostać wybranym członkiem Komitetu, być członkiem Komisji przy oddziale PAN, czy też nawet uczestniczyć w pracach sekcji Komitetu jako ekspert, być zatem członkiem wspólnoty PAN – to powody do dumy i uznania w środowisku naukowym, jak również w społeczeństwie. Duma ta jest tym większa im większe sukcesy odnosi Akademia i większą rozpoznawalność oraz rangę zyskuje w środowisku międzynarodowym.

Istotnym elementem PAN są instytuty naukowe PAN, wśród których jest m.in. 14 instytutów z kategorią A+, wyróżniające się nie tylko na krajowej mapie naukowej, ale też w międzynarodowych rankingach, m.in. od lat są wysoko notowane w rankingu SCImago, obejmującym najlepsze instytucje naukowe i uczelnie na świecie. Jako jednostki stosunkowo małe, skupione na określonych zadaniach badawczych cechują się dużą elastycznością i dynamiką, pozwalającą im na szybką zmianę struktury i kierunków prowadzonych badań, co jest szczególną wartością w świecie szybko zmieniających się trendów naukowych. Znaczny potencjał badawczy instytutów (pracownicy + wyposażenie), którego nie można zaprzepaścić i który z pożytkiem może być wykorzystany przez całe środowisko naukowe w Polsce, w tym przez uczelnie, z którymi instytuty często współpracują przy wspólnych projektach oraz szkołach doktorskich, jest również wynikiem przyznanej im po roku 1989 autonomii badawczej, prawnej i finansowej. Niezależność instytutów zarówno decyduje o ich specyfice, jak i jest niezbędnym warunkiem wysokiej jakości prowadzonych w nich badań, w związku z czym powinna być utrzymana.

Zmieniające się okoliczności zewnętrzne, rosnąca konkurencja naukowa i konieczność rywalizacji o dostęp do środków finansowych oraz możliwości rozwoju wymagają efektywnego wykorzystania wszelkich mechanizmów wynikających z olbrzymiego kapitału ludzkiego, który stanowi wspólnota Akademii, a także potencjału infrastrukturalnego. Potrzeba zmian w organizacji pracy Akademii w celu sprostanie obecnym

¹ Kursywą wpisano wspólne uwagi członków zespołu i dodatkowe **PAN-BETA** i **PIN-PAN**

i przyszłym wyzwaniom nie budzi wątpliwości. Nieco odmienne są jednak koncepcje tych zmian. Dyskusja na ich temat jest bardzo żywa i budzi niejednokrotnie wiele emocji w całym środowisku. Uzasadnia je świadomość, że chodzi o sprawę wielkiej wagi. Dochodzi jednak do momentu, w którym emocje muszą ustąpić racjonalizmowi, dla dobra wszystkich, dla dobra Akademii, dla sprawy nadrzędnej, jaką jest rozwój Akademii na rzecz nauki, społeczeństwa i gospodarki.

W celu wypracowania kompromisu, w duchu odpowiedzialności nie tylko przed wybitnymi członkami korporacji, pracownikami instytutów i całą wspólnotą Akademii, ale przed całym środowiskiem naukowym w Polsce i społeczeństwem, w posiedzeniu Komitetu Polityki Naukowej w dniu 29 czerwca 2021 r. udział wzięli wszyscy wiodący Autorzy trzech koncepcji reformy Polskiej Akademii Nauk:

zespół powołany przez Prezesa PAN reprezentowali:

- Prezes PAN prof. Jerzy Duszyński, członek Akademii
- Wiceprezes PAN prof. Paweł Rowiński, członek Akademii

zespół znany pod nazwą PAN BETA reprezentowali:

- Prof. Elżbieta Witkowska-Zaremba, członek rzeczywisty Akademii
- prof. Maciej Żylicz, członek rzeczywisty Akademii
- Prof. Jacek Kuźnicki, członek rzeczywisty Akademii

zespół znany pod nazwą Porozumienie Instytutów Naukowych PAN (PIN PAN) reprezentowali:

- Prof. Lech Mankiewicz, wieloletni dyrektor Centrum Fizyki Teoretycznej PAN
- Prof. Małgorzata Witko, członek rzeczywisty Akademii

Wszyscy uczestnicy spotkania wyrazili przekonanie, że brak takiego kompromisu może mieć daleko idące negatywne konsekwencje dla Akademii.

Komitet Polityki Naukowej po szczegółowym zapoznaniu się z ww. koncepcjami reformy PAN, dostrzega w nich wiele wspólnych elementów, a wiele pozostałych zapisów w interesujący sposób wzajemnie się uzupełnia, stanowiąc dojrzałą bazę do opracowania ostatecznego projektu reformy PAN.

Prezes Akademii wraz z zespołem przedstawili jednolity tekst projektu ustawy. Podstawą tego projektu jest zacieśnienie współpracy wewnątrz Akademii. Przewiduje on m.in. utworzenie reprezentacji i zwiększenie wpływu instytutów na proces decyzyjny w Akademii przede wszystkim poprzez nowy organ Zgromadzenie Ogólne Instytutów Akademii oraz poszerzenie składu Prezydium Akademii o członków Rady Zgromadzenia Ogólnego Instytutów Akademii i zasięganie opinii przy wyborze wiceprezesa odpowiedzialnego za sprawy jednostek naukowych. Projekt wprowadza także status członka-seniora z adekwatnymi prawami, jedną grupę członków krajowych, precyzuje formy współpracy z innymi podmiotami systemu szkolnictwa wyższego i nauki w kraju i za granicą, proponuje mechanizmy doskonałościowe.

W projekcie PAN BETA można wyczytać, że ma on służyć zwiększeniu jej prestiżu i lepszemu wykorzystaniu potencjału naukowego członków PAN i pracowników instytutów

wchodzących w skład Akademii. W przekonaniu, że siłą Akademii są zarówno instytuty, jak i członkowie korporacji, proponuje wprowadzanie w PAN uregulowań, które pozwolą na wszechstronną aktywizację jej potencjału. Postuluje modernizację struktur PAN zwiększającą w szczególności synergię między korporacją a instytutami, uelastycznienie funkcjonowania instytutów i możliwość tworzenia nowych placówek. W projekcie zapisano również konieczność zapewnienia instytutom PAN odpowiednich narzędzi administracyjnych i prawnych oraz wsparcia członków korporacji, które pozwolą szybko powoływać prężne zespoły naukowe i ułatwią nawiązywanie współpracy z innymi jednostkami akademickimi i pozaakademickimi, a także umożliwią rozwiązywanie zespołów nieproduktywnych.

Projekt PIN PAN zakłada, że instytuty naukowe pozostają w PAN przy znacząco mocniejszej niż dotychczas pozycji w strukturze Akademii. Zwraca uwagę, że osiągnięcie naukowe instytutów budują markę Akademii w Świecie. Projekt jest przeciwny gwałtownym zmianom, w wyniku których powstałaby nowa, nieznana nikomu struktura. Proponuje w zamian uzupełnienie struktury PAN o samorządowe organy reprezentujące instytuty naukowe i stanowiące paralelę dla struktury korporacji, czyli Zebranie Ogólne Dyrektorów Instytutów PAN oraz Rada Dyrektorów Instytutów. Głównym zadaniem Zebrania Ogólnego Dyrektorów byłoby reprezentowanie wspólnych interesów instytutów PAN. Przewodniczącą Rady Dyrektorów wchodziłby zaś w skład Prezydium PAN.

Wyraźnie widać zatem wspólny mianownik reformy Akademii. Wszyscy dostrzegają i wskazują na potrzebę wzmocnienia udziału Instytutów w podejmowanie kierunkowych decyzji w Akademii. Widzą także potrzebę zwiększenia operacyjności decyzyjnej. Proponują działania służące zwiększaniu międzynarodowego znaczenia i prowadzeniu badań naukowych na najwyższym poziomie światowym.

² [Usunięty fragment]

Podstawowe cele reformy powinny objąć:

1. instytucjonalną integrację PAN, a równocześnie zacieśnienie współpracy Akademii z innymi podmiotami systemu nauki i szkolnictwa wyższego w Polsce;
2. optymalizację struktury organizacyjnej PAN w taki sposób, by pozwalała ona jednoznacznie przypisać poszczególnym organom Akademii zakres ich odpowiedzialności - praw i obowiązków - tak by zapewnić większą transparentność podejmowania decyzji, jak i wzmocnienie czynników sprzyjających rozwojowi naukowemu;
3. stworzenie w ramach PAN silnej reprezentacji instytutów naukowych PAN oraz warunków umożliwiających ich efektywną współpracę, udział w procesach decyzyjnych władz PAN, dzielenie się dobrymi praktykami oraz wypracowywanie długofalowej strategii rozwoju;

² Członkowie zespołów PAN-BETA i PIN-PAN uważają, że takie sformułowanie jest nieuzasadnione na tym etapie dyskusji nad projektem reformy PAN.

4. wprowadzenie systemowych rozwiązań pozwalających szybko diagnozować i rozwiązywać problemy pojawiające się w funkcjonowaniu instytutów PAN;
5. stworzenie mechanizmów wzmacniania doskonałości naukowej oraz rozpoznawalności na arenie międzynarodowej, w tym poprzez wymianę naukowców, działalność ekspercką i promocję wyników badań realizowanych w Akademii;
6. stworzenie programu wspierającego finansowo reformę zarówno PAN jako całości, jak również poszczególnych instytutów PAN.

Podstawowymi warunkami zapewnienia wysokiej jakości badań prowadzonych w instytutach PAN oraz ich operatywności powinny być:

1. zachowanie ich osobowości prawnej oraz swobody zrzeszania się z innymi podmiotami systemu szkolnictwa wyższego i nauki,
2. zapewnienie instytutom autonomii oraz zespołom badawczym swobody prowadzonych w nich badań naukowych,
3. możliwość kształcenia doktorantów **w szkołach doktorskich wspólnych z uczelniami, innymi instytutami PAN lub instytutami badawczymi** oraz nadawania stopni naukowych w przypadku uzyskania wymaganych uprawnień na podstawie wyników ewaluacji działalności naukowej,
4. utrzymanie mechanizmu finansowania działalności bezpośrednio z Ministerstwa Edukacji i Nauki.

Podstawowymi zmianami organizacyjnymi powinny być:

³ [Akapit o ZOIPAN jest przesunięty poniżej]

1. Powołanie Senatu PAN.

Senat PAN powinien zastąpić istniejące obecnie Prezydium PAN. Senat powinien składać się z 10 członków korporacji (w tym Dziekanów Wydziałów), 10 przedstawicieli instytutów, 10 międzynarodowych ekspertów, Prezesa AMU, przewodniczącego Rady Dyrektorów. Posiedzenia Senatu powinny odbywać się nie rzadziej niż raz na dwa miesiące. Na posiedzenia Senatu powinni być zapraszani przedstawiciele innych środowisk odpowiedzialnych za funkcjonowanie systemu nauki i szkolnictwa wyższego w Polsce, w tym: KRASP, Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Sieci Badawczej „Łukasiewicz”, Rady Doskonałości Naukowej, NCN, NCBR, NAWA, FNP, a także przedstawiciele ministerstw właściwych dla nauki i rozwoju kraju. Senat powinien być platformą współpracy pomiędzy członkami Korporacji, a przedstawicielami instytutów. W Senacie powinny być wypracowywane strategiczne dokumenty dotyczące funkcjonowania całej Akademii, w tym strategia

³ Członkowie zespołów PAN-BETA i PIN-PAN uważają, iż na pierwszym miejscu powinien się znaleźć opis składu i zasad funkcjonowania Senatu.

rozwoju Akademii, ze szczególnym uwzględnieniem działań projakościowych. Senat powinien aprobować statuty i strategie rozwoju instytutów. Senat powinien sprawować bezpośrednią kontrolę nad działalnością Prezesa PAN i Kanclerza PAN oraz Przewodniczącego Rady Dyrektorów. Co dwa lata, Prezes PAN powinien występować do Senatu z wnioskiem o udzielenie absolutorium za poprzedni okres działalności; powinien także przedstawiać plany swoich działań na kolejne dwa lata. *Nieudzielenie przez Senat absolutorium dla Prezesa PAN jest automatycznym wnioskiem Senatu do Zgromadzenia Ogólnego PAN o odwołanie Prezesa.*

2. Powołanie w ramach PAN nowego organu kolegialnego - Zgromadzenia Ogólnego Instytutów PAN (ZOIPAN). W skład tego organu powinni wejść dyrektorzy *(dlatego, że z tego grona wybiera się Radę Dyrektorów.*⁴ Na czele tego organu powinna stać wybierana przez niego Rada Dyrektorów (RD) *w liczbie 12 osób (z każdego wydziału proporcjonalnie do liczby instytutów w tym wydziale).* Na czele RD powinien stać przewodniczący wybierany przez Senat PAN, *a zatrudniany przez Prezesa. Przewodniczący jest bezpośrednim łącznikiem pomiędzy RD a MEiN.* Przy Radzie Dyrektorów powinno działać odpowiednio wyposażone i finansowane Biuro Rady Dyrektorów (BRD). BRD powinno zapewniać wszelkie wsparcie formalno-prawne zarówno dla Przewodniczącego RD, RD jak i wszystkich instytutów. *[fragment usunięty].*

3. Wprowadzenie systemowych rozwiązań umożliwiających sprawny nadzór nad instytutami PAN.

Nadzór Akademii nad instytutami powinien odbywać się na trzech niezależnych poziomach. Pierwszy poziom powinien być związany z przeprowadzaną przez MEiN ewaluacją jednostek naukowych *i uzyskaniem subwencji na działalność statutową jednostek.* W przypadku nieosiągnięcia przez instytut oczekiwanej oceny A+, A, lub B+ w ewaluowanych dyscyplinach, Prezes PAN powinien być zobowiązany do zainicjowania określonej procedury. Senat na wniosek Prezesa powinien powołać komisję mającą przeprowadzić pogłębioną ocenę działalności instytutu i zalecić działania zmierzające do poprawy jego sytuacji. Wnioski oraz zalecenia wynikające z prac komisji powinien przyjmować i zatwierdzać Senat. Dyrektor instytutu powinien być zobowiązany je wdrożyć. Nieuzyskanie w kolejnej ewaluacji oczekiwanej oceny powinno skutkować zainicjowaniem przez Prezesa PAN działań restrukturyzacyjnych (głęboka restrukturyzacja, połączenie/przyłączenie instytutu lub jego części do innej jednostki, zamknięcie placówki). Działania restrukturyzacyjne powinny zostać zatwierdzone przez Senat.

Uważamy za celowe wprowadzenie kilkuletniego okresu, w którym instytuty będą mogły przystosować się do wprowadzonych w ustawie zmian. Aktualnie dużą niewiadomą są wyniki ewaluacji jednostek naukowych na nowych zasadach. Przede wszystkim, czas, o którym mowa powyżej, daje sposobność przeglądu instytutów pod kątem ich tematyki, problemów, strategii i możliwości dalszego rozwoju i zaproponowanie rozwiązań [restrukturyzacja, integracja, podział na nowe jednostki lub utworzenie nowego instytutu] oraz pomoc przy ich wdrażaniu.

⁴ Członkowie zespołów PAN-BETA i PIN-PAN uważają, iż w jej skład nie powinni wchodzić przewodniczący rad naukowych.

Drugim poziomem nadzoru nad instytutami jest ekspercka ocena instytutów dokonywana przez Wydziały, która ma na celu pomóc instytutom w osiągnięciu najwyższej jakości uprawianej tam nauki.

Trzeci poziom nadzoru Akademii nad instytutami powinien wiązać się z procesem wyboru dyrektora instytutu. W pierwszym etapie (co najmniej pół roku przed zakończeniem kadencji dyrektora) zespół wyłoniony na wniosek Prezesa z grona członków odpowiedniego Wydziału PAN i zatwierdzony przez Senat powinien dokonać wielokierunkowej oceny instytutu mającej równocześnie charakter podsumowania mijającej kadencji dyrektora. Na jej podstawie powinny być formułowane oczekiwania wobec kandydatów na dyrektora kolejnej kadencji. Kandydata na dyrektora instytutu powinna wskazywać Wydziałowa komisja złożona z przedstawiciela Prezesa, przedstawiciela Wydziału PAN, przedstawiciela RD, przedstawiciela danego Instytutu, przedstawiciela RN danego instytutu albo członka zagranicznego PAN z wydziału, do którego należy dana jednostka. Komisja ta powinna także spełniać rolę komisji aktywnie wyszukującej kandydatów na dyrektora instytutu. Po uzyskaniu pozytywnej opinii Senatu, Prezes PAN powołuje dyrektora instytutu na 4-letnią kadencję. Konkurs powinien mieć charakter otwarty i międzynarodowy.

Rozwój instytutów wymaga, oprócz zachowania bezpośredniego finansowania IPAN z Ministerstwa, także zwiększenia poziomu finansowania w celu zaspokojenia potrzeb inwestycyjnych IPAN, związanych z rozwojem badań naukowych i zagwarantowania wzrostu płac do poziomu umożliwiającego poważne traktowanie perspektywy zatrudnienia w instytucie PAN europejskich naukowców.

5. Precyzyjnego zdefiniowania roli Prezesa PAN oraz jego relacji z pozostałymi organami Akademii.

Władzami ustawowymi Akademii (czyli zdefiniowanymi z nazwy i uprawnień w ustawie) są Zgromadzenie Ogólne PAN, Zgromadzenie IPAN, Senat, Prezes i Kolegium Akademii). Najwyższą władzą Polskiej Akademii Nauk jest Zgromadzenie Ogólne PAN. Prezes PAN jest jednoosobowym organem Akademii wybieranym przez Zgromadzenie Ogólne Członków Akademii na 4-letnią kadencję spośród członków krajowych PAN, po przedstawieniu przez kandydatów programu rozwoju Akademii oraz zaopiniowaniu przez Senat. Prezes reprezentuje Akademię na zewnątrz. Prezes Przewodniczy Kolegium Akademii, w którego skład wchodzi Wiceprezesi, Kanclerz i Przewodniczący Rady Dyrektorów. Kolegium Akademii prowadzi bieżące zarządzanie Akademią, w tym w zakresie finansowym. Działania Prezesa i Kolegium wspiera administracyjnie Gabinet Prezesa. Senat (rok przed zakończeniem kadencji Prezesa) powołuje zespół identyfikujący kandydatów na Prezesa PAN. Senat na podstawie wyników działalności zespołu identyfikującego, rozmowy z kandydatami na temat ich programu rozwoju PAN oraz opinii Wydziałów przedstawia Zgromadzeniu Ogólnemu PAN kandydata lub kandydatów na Prezesa PAN.

6. Dla wykorzystania autorytetu, doświadczenia i wsparcia środowiska międzynarodowego Senat powołuje spośród swoich członków międzynarodowy zespół ds. rozwoju PAN. Senat może, ze względów merytorycznych dokooptować do składu zespołu innych wybitnych przedstawicieli międzynarodowego środowiska naukowego, jednakże ich liczba nie może być większa niż 25% składu zespołu

złożonego z członków Senatu. Jego zadaniem powinno być w szczególności rekomendowanie działań strategicznych Senatowi i Prezesowi Akademii *w tym m. in. tworzenie nowych instytutów PAN i wspieranie działalności instytutów już istniejących.* Zespół powinien pełnić rolę ekspercką.

7. Wprowadzenie jednej kategorii członka krajowego PAN w miejsce obecnych dwóch kategorii, czyli członka korespondenta oraz członka rzeczywistego PAN, a także wprowadzenie kategorii członka-seniora PAN. *Po ogłoszeniu przez Prezesa informacji o rozpoczęciu procedury zbierania kandydatur na członków krajowych PAN, Wydziały po zgłoszeniu kandydatur, podejmują uchwały w sprawie kandydatów na członków PAN i przedstawiają Senatowi listę kandydatów pozytywnie przegłosowanych przez Wydział. Senat po zapoznaniu się z wynikami przedstawionymi przez Wydziały opiniuje kandydatury na członka PAN. Członkowie PAN na ZO PAN głosują na poszczególnych kandydatów na członków PAN (lista kandydatów pozytywnie przegłosowanych przez Wydział zawiera także informacje o pozytywnej lub negatywnej opinii Senatu na temat poszczególnych kandydatów na członków PAN)*
8. *Zapewnienie środków finansowych na pokrycie kosztów wprowadzenia w/w zmian.*

Bardzo ważne jest także:

1. wprowadzenie mechanizmów gwarantujących swobodę badań naukowych prowadzonych w Akademii, ale także możliwości sprawnej konsolidacji kapitału do podejmowania się realizacji wyzwań i działań badawczych o charakterze strategicznym, w odpowiedzi na aktualne i czasami nagłe potrzeby społeczne i gospodarcze, jak na przykład sytuacja epidemiczna.
2. wprowadzenie gwarantowanych ustawą programów projakościowych, np. zbliżonych kształtem do programów adresowanych do uczelni, takich jak Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza, czy też Regionalna Inicjatywa Doskonałości.
3. pełniejsze zagospodarowanie kapitału intelektualnego zgromadzonego w Komitetach, łączących przedstawicieli środowiska uczelni, instytutów naukowych i badawczych, którym warto przekazać odpowiedni mandat i lepiej wykorzystać jako ciała eksperckie wypowiadające się w sprawach ważnych dla rozwoju nauki we właściwych sobie obszarach, jak również uczestniczące aktywnie w procedurze oceny programów finansowanych przez agendy rządowe. Korzystne będzie również uregulowanie współpracy z uczelniami.
4. zagwarantowanie autonomii PAN w zakresie podejmowanych decyzji instytucjonalnych, finansowych, doskonałościowych oraz co do kierunków prowadzonych prac badawczych.